

Martina Petranović

Dok ide prvi čin, Maca šije kostime za treći...

Sjećanje na kostimografkinju Mariju Žarak, Benkovic, 1938. – Split, 2017.

Rubrike kazališnih sjećanja u pravilu su i nekako češće prdržane izvođačima (glumcima, pjevačima, plesačima) te piscima i skladateljima, redateljima i dirigentima, a nekako rjeđe kostimografima koji nerijetko bivaju prevideni ili zaobiđeni kao što je to često znalo biti i s njihovom profesijom. Međutim, kostimografkinja Marija Žarak, u hrvatskoj kazališnoj sredini osobito sklonoj nadimcima poznatija kao Maca Žarak, jedna je od onih kostimografkinja i kazališnih osobnosti koje je vrlo teško, pa i gotovo nemoguće previdjeti ili zaobići, jer je njihov osoban i profesionalan umjetnički upliv na povijest i suvremenost hrvatskoga kazališta bio toliko dubok, snažan i upečatljiv da gubitak poput toga ne može proći nezamijećeno. Kao i uz svakog velikog kazališnog umjetnika i uopće kazališnog čovjeka, a kostimografkinja Marija Žarak to je nedvojbeno bila, uz njezinu se osobnost i privatnu i profesionalnu biografiju također vežu nebrojene (kazališne) anegdote, priče i dogodovštine, počevši od temperamentnoga načina ophođenja, držanja i promišljanja preko intuitivne pronicavosti koja je na mnoge ostavila doživotan trag do, napose, odlučnosti u komunikaciji sa umjetničkim suradnicima i specifičnog načina osmišljavanja i oblikovanja kazališnih kostima, načina prepoznatli-

vog, osebnog i svakako jedinstvenog u hrvatskom kazališnom prostoru.

Kostimografkinja Marija Žarak u hrvatsko je kazalište ušla u šezdesetim godinama 20. stoljeća, nakon desetljeća afirmacije kostimografije u pedesetima kao samostalne profesije i umjetničke discipline, usporedo s kostimografskim naraštajem koji je umnogome, zajedno s njom, obilježio kostimografiju i kazalište druge polovice 20. stoljeća, a uz pedesetih stasale kostimografe Ingu Kostinčer, Jasnu Novak, Jagodu Buić, Ružicu Nenadović Sokolić i Ljubicu Wagner bili su to Ika Škomrlj, Diana Kossec Bourek, Zlatko Bourek, Ingrid Begović, Ksenija Jeričević... Izravno sudjelujući u proliferaciji i pluralizaciji hrvatskoga kazališnog života koja se nakon institucionalnoga zamaha u pedesetima nastavila i u šezdesetima i sedamdesetima, Marija Žarak u prvim je godinama djelovanja središnji prostor svoga kostimografskoga rada pronašla ponajviše u okviru studentskih kazališta, kazališnih skupina i festivala, nezavisnih i izvaninstitucionalnih grupa, projekata i produkcija te neoavangardnih, eksperimentalnih i istraživačkih tendencija ključ kojih se najčešće nalazio u oporbi spram okoštalih izvedbenih modela i

u naglasku na kolektivnoj igri, glumčevoj (tjelesnoj) ekspresiji i društveno-političkoj angažiranosti. Neka od najuspješnijih kostimografskih rješenja ostvarila je stoga u poznatim predstavama Studentskoga eksperimentalnog kazališta (J. Arden, *Ars longa, vita brevis*, M. Terry, *Viet Rock*, A. Popović, *Druga vrata levo*) s kraja šezdesetih godina, nekim od najmarkantnijih predstava nastalih u prvim i najpropulzivnijim godinama Teatra ITD (A. Šoljan, *Brdo*, *Galilejevo uzašašće* i *Dioklecijanova palača*, G. Grass, *Plebejci uvijekzbavaju ustanak*, L. Pirandello, *Henrik IV*, P. Handke, *Kaspar*, H. Müller, *Filoktet*, G. Büchner, *Woyzeck*, S. Novak, *Mirisi, zlato i tamjan*) i Zagrebačkoga kazališta mladih (*Zrniada*, I. Kušan, *Toranj*) s kraja šezdesetih i prve polovice sedamdesetih, u antologijskim ostvarenjima Dubrovačkih ljetnih igara – Parovim režijama Brechtova *Života Eduarda II*, *kralja Engleske* (1971.) i Krležina *Kristofora Kolumba* (1973.), te u suradnji s Kazališnom radionicom Pozdravi lvice Boban (*Pozdravi*, *Play Čehov*, *Play Držić*) i Kazališnom družinom Coccolomoco (*Čega nema tog se odreci*) u drugoj polovici sedamdesetih. U isto se vrijeme istaknula i kostimima kreiranim za Parov pokušaj implementacije tzv. teatra mita u hrvatske kazališne institucije kao što su Mihalićeva

Grbavica u HNK-u ili Shakespeareov *Macbeth* u GDK Gaveli. U tom je razdoblju osobito značajna njezina suradnja s redateljima Bogdanom Jerkovićem, Mirom Medimorcem, Ivicom Boban, Brankom Brezovcem, Božidarom Viočićem, Vladimirom Gerićem i Georgijem Parom, a s dvojičom potonjih će plodno i uspješno surađivati i na nizu velikih institucionalnih (često i spektakularnih) projekata u kasnijim godinama, napose u posljednjem desetljeću 20. stoljeća. Pritom svakako vrijedi izdvojiti njezine kostimografije za Parovu režiju Fabrijeva romana *Vježbanja života* ili Mesarićevu režiju Nehajevljeva djela *Vuci* u Rijeci, Parovu režiju Gundulićeva *Osmana* i Fabrijeve *Berenikine kose* u Zagrebu, te Geričeve i Parove režije kajkavskih predara svjetske klasike u Varaždinu (*Puno larme a za ništ*, *Hamlet*, *Vsaković*). Nakon više godina provedenih u statusu samostalnoga umjetnika i stalnoga suradnika nezavisne kazališne scene, Marija Žarak 1979. godine postala je kućnom kostimografkinjom Hrvatskoga narodnog kazališta u Splitu, u kojem je bila čvrsti stup dramskoga i opernoga repertoara do kraja radnoga, ali i životnoga vijeka, dajući likovnoj slici splitskoga kazališta prepoznatljiv osobni otisak (M. Kundera, *Jacques fatalist*, J. Webster, *Vojvotkinja malfeška*, W. Shakespeare, *Kralj Lear*, M. Držić,

Skup, G. Pucini, Tosca, B. Smetana, *Prodana nevjesta*, S. S. Prokofjev, *Zaljubljen u tri naranče*, I. Zajc, Nikola Šubić Zrinski...), istodobno sudjelujući i u mnogim autentično „splitskim“ predstavama i HNK-a i Gradskega kazališta mladih (*Amerikanska jahta u splitskoj luci*, *Drugi libar Marka Uvodića Splitsanina*, *Smij i suze starega Splita...*), kao i na ambijentalnim predstavama Splitskoga ljeta. S redateljem Marinom Carićem istaknula se pak na nizu scenskih uprizorenja djela iz nacionalne baštine, uključujući i Benetovićeve *Hvarkinju* i znamenito *Prikazanje života svetoga Lovrinca mučenika* u izvedbi Hvarskoga pučkog kazališta, a bila je i kostimografkinja Carićevih interpretacija djela Ranka Marinkovića. Unatoč stalnom angažmanu u splitskome teatru, nikada nije zamrla njezina suradnja s ostalim hrvatskim kazalištima, onima za odrasle kao i onima za djecu i mlade, od dubrovačkoga Kazališta Marina Držića i Dubrovačkih ljetnih igara gdje je rado i uspješno stvarala kostime prikladne ambijentalnim predstavama i kamenu Staroga grada, do osječkoga HNK-a u kojem je, među ostalim, surađivala i na jednom od najupečatljivijih osječkih i hrvatskih uprizorenja Krleže, Parovoj režiji *Putu u raj* (1985.).

Specifičan autorski rukopis, najdosljednije sublimiran u ideji *patchworka* i tzv. trakica, odrednica je koja je kostimografkinju Mariju Žarak bitno izdvojila od njezinih suvremenika iz struke, jednako kao i specifična metodologija njezinoga rada. Dobro je, naime, poznato, da za razliku od većine kostimografa njezinoga naraštaja Marija Žarak nikada nije radila kostimografske skice, već je nakon precizne i temeljite raščlambe kostimografske koncepcije s redateljem umjesto na skicama svoje kostime izravno oblikovala u dodiru s materijalom, a potom i u komunikaciji s glumcem, odnosno za šivaćim strojem, na kojem je nastajalo, ako je to bilo potrebno, i više desetina (ponekad i stotina) kazališnih kostima za jednu predstavu. Štoviše, neki od njezinih najpoznatijih ranih kostimografskih radova iz razdoblja šezdesetih i sedamdesetih, nisu bili samo šivani, već kačkani i pleteni te istraživački okrenuti uporabi nestandardnih, nađenih ili otpadnih kao i prirodnih materijala poput restlova, platna, traperu, grube vune, kože, metala...: utoliko se važnim obilježjem njezinoga rada može smatrati i istraživanje različitih materijala i teh-

◀ Marin Držić, Skup, Hrvatsko narodno kazalište, Split, 2008.

William Shakespeare, *Kralj Lear*, Hrvatsko narodno kazalište, Split, 1997.

nika izvedbe. Marija Žarak bila je jedna od malobrojnih kostimografkinja koja je svoje kostime izrađivala sama te je, kako je zapisao redatelj s kojim je možda najviše i najuspješnije surađivala, Georgij Paro, umjesto papira koristila tkaninu, a umjesto kista škare (G. Paro, 1995.), odatle je i proizišla priča o minijaturnim kostimima koje je jednome redatelju perkosno ponudila kao nadomjestak za uobičajene kostimografske skice, ali i duhovita uzrečica: „Dok ide prvi čin, Maca šije kostime za treći...“

Za svoj je umjetnički rad Marija Žarak primila niz nagrada i priznanja, već od samih početaka profesionalne kostimografske karijere do njezinoga kraja; nekoliko je puta svoje kostime izlagala na samostalnim i skupnim izložbama, najčešće u matičnome kazalištu u Splitu, te u Dubrovniku i Zagrebu, ali i na Praškom kvadririjalu, prvom predstavljanju hrvatske kostimografije i scenografije (1995.). Navikla da se u kazališnim kritikama kostimografija ili tek usput spomene ili čak prešuti, smatrala je da kostimografija i ne bi trebala biti u prvome planu, ali je jednako tako dobro znala i da su kostimi vrlo važna sastavnica predstave – na tome je inzistirala i po tome će biti upamćena, kao jedna od najistaknutijih predstavnica osobnoga naraštaja hrvatskih kazališnih kostimografa druge polovice 20. stoljeća.